

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

พุทฺธกมฺ อกฺกจโร อสฺสโร คุหาสโย

เย จิตฺตํ สญฺเจเมสฺสนฺติ โมกฺขนฺติ มารพฺพนฺนาติ.

บัดนี้ จักแสดงศาสนธรรม ธรรมคือคำสั่งสอนของสมเด็จพระบรมศาสดา เพื่อให้สำเร็จประโยชน์แห่งการฟังธรรม ตามสมควรแก่วันธัมมัสสวนะ คือ วัน

เป็นตัวธรรมด้วยตนเอง ก็ย่อมประจักษ์ในความตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทุกกาลสมัย ชื่อว่าได้เห็นพระพุทธเจ้าเพราะได้เห็นธรรม ดังพระพุทธภาษิตที่ตรัสไว้ว่า โย ธมฺมํ ปสฺสตี ผู้ใดเห็นธรรม โส มํ ปสฺสตี ผู้นั้นเห็นเราผู้ตถาคต ดังนี้.

ความตรัสรู้ธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น เป็นต้นเดิมแห่ง

ความดำรงชอบ สัมมาวาจา เจรจาชอบ สัมมากัมมันตะ การงานชอบ สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ สัมมาสติ ระลึกชอบ สัมมาสมาธิ ตั้งใจชอบ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อเป็นพระโสดีศว์ยังไม่ได้ตรัสรู้ ในตอนแรก ก็ได้ทรงค้นหาทางเพื่อให้ได้ประสบธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้น ได้ค้นหาไปด้วยวิธีต่างๆ ก็ไม่ได้ประสบธรรมนั้น จนเมื่อได้ทรงพบทางที่มืองค์ ๘ ดังกล่าว

ลำบากด้วยพระองค์เองจนถึงที่สุด ไม่มีผู้ใดจะทำได้เสมอเหมือน ก็ไม่ได้ประสบธรรม จึงได้ทรงเลิก และทรงระลึกถึงสมาธิจิตที่ทรงได้เมื่อเป็นพระกุมาร จึงได้ทรงเริ่มทำสมาธิ อาศัยที่ทรงมีมรรคมืองค์ ๘ อันเป็นส่วนศีล อันได้แก่ เจรจาชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีวิตชอบอยู่แล้ว เมื่อทรงจับทำสมาธิ ก็เป็นอันได้มรรคมืองค์ ๘ อันเป็นส่วนสมาธิ กล่าวคือเพียรชอบ ระลึกชอบ ตั้งใจชอบ

ของจริงอย่างประเสริฐ ๔ ข้อนี้ขึ้นแสดง แดในที่อื่นท่านแสดงถึงพระญาณความหยั่งรู้ ที่บังเกิดขึ้นแก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยลำดับกล่าวคือ.

ในเบื้องต้น ได้ปรากฏพระญาณ คือ ความหยั่งรู้ถึงหลักของความเวียนว่ายตายเกิด ได้ทรงเห็นชาติคือความเกิดในอดีตย้อนหลังขึ้นไปเป็นอันมาก พิจารณาดูก็คือทรงได้พระญาณที่เรียกกันว่า ระลึกชาติหนหลังได้ การระลึก

อย่างดีที่สุด ก็คงย้อนไปได้จนถึงในเวลาที่อยู่เดี่ยวสาแล้ว จะย้อนถอยกลับไปมากกว่านั้นก็คงไม่ได้ เพราะฉะนั้น ถ้าระลึกคือความระลึก ปัญญาคือความรู้ของสามัญชนนี้ จึงนับว่าน้อยนัก เหตุการณ์เมื่อวานนี้ก็จำไม่หมด วันช้านี้ก็ยิ่งจำได้น้อย เพราะฉะนั้น เมื่อมีกำลังของสติปัญญาน้อย จะระลึกรู้ถอยหลังไปมาก ๆ นั่นก็เป็นการยาก แต่คนที่ม่กำลังสติปัญญาดีกว่า ย่อมจะระลึกถอย

คนทำกรรมที่ชั่วไว้ ก็ไปสู่ชาติที่เลว คือความทุกข์มีความทุกข์ต่างๆ.

พระญาณที่ ๓ ได้ตรัสรู้ในหลักของอริยสัจ ซึ่งเป็นเหตุทำอาสวะกิเลสในสันดานให้สิ้นไป พิจารณาให้ต่อเนื่องกันย่อมได้ความว่า บุคคลประกอบกรรมเวียนว่ายตายเกิดอยู่ไปตามกรรมนั้น ย่อมวนเวียนไปสู่ชาติที่ดีมีสุขบ้าง ชาติที่เลวมีทุกข์บ้าง แม้จะประกอบกรรมที่ดีมากและไปสู่ชาติที่ดีมากดังที่เรียกว่า

สามัญก็ย่อมเป็นไปอยู่เช่นนั้น วนเวียนกันดับบ้างเลวบ้าง หรือว่าดับบ้างขาวบ้าง เพราะยังมีกิเลสยังมีความประมาทอยู่ ฉะนั้น เมื่อระลึกชาติไปในหนหลัง แม้จะเป็นชาติที่ดีชาติที่เลวอย่างไร ก็ย่อมตกอยู่ในคคิของความเวียนว่ายตายเกิด และก็ตามบ้างสูงบ้างอยู่เช่นนั้น เพราะฉะนั้น เมื่อรวมกันเข้าแล้วก็เป็นตัวทุกข์ทั้งนั้น ไม่ใช่เป็นของที่น่าเพลิดเพลิน แต่ก็น่าเหน็ดเหนื่อยที่ต้องวนเวียนไปไม่

และเมื่อประกาศพระพุทธศาสนา ทรงแสดงธรรม ทรงบัญญัติวินัยแก่ภิกษุบริษัท ธรรมและวินัยที่ทรงแสดงและบัญญัตินั้นรวมกันเป็นพระพุทธศาสนา อนึ่ง ได้ทรงบัญญัติให้ภิกษุสงฆ์อยู่จำพรรษาในฤดูฝนตลอดสามเดือน การเข้าพรรษาดังนั้น ก็จะได้เริ่มในวันแรม ๑ ค่ำ นับแต่วันเพ็ญเดือนอาสาหะตรงกับวันพุธนี้.

อาสาฬหบูชาเทศนา กัณฑ์ที่ ๒ จิตตสัณฺณมกถา

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร

พระธรรมเทศนาในโอกาสจิตกาลทางพระพุทธศาสนา

คณะธรรมยุต

จัดพิมพ์เผยแพร่

เป็นที่ฟังธรรม อันเวียนมาถึงเข้าโดยลำดับ พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ปรากฏตามพุทธประวัติว่า เมื่อได้ตรัสรู้ในวันเพ็ญเดือนวิสาขะแล้ว ต่อมาอีก ๒ เดือน จึงได้ทรงเริ่มแสดงปฐมเทศนา คือ เทศนาที่แรก ในวันเพ็ญเดือนอาสาหะ ซึ่งตรงกับวันนี้ อันเป็นวันเบื้องหน้าแห่งวันเข้าปฐมพรรษา คือพรรษาดันแห่งภิกษุสงฆ์ ตามพระวินัยนิยม ตั้งแต่นั้นมาก็เสด็จจาริกไปทรงแสดงธรรม

พระพุทธศาสนา และเป็นต้นเดิมแห่งพระนามว่า สัมมาสัมพุทธะ ซึ่งแปลว่า ผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ อันเป็นพระนามใหญ่ในพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้น ในเบื้องต้นนี้ ก็ควรทำความเข้าใจความหมายของพระนามบทนี้ เพื่อเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธา ความเชื่อ ปสาทะ ความเลื่อมใส ต่อไป.

ความหมายของพระนามบทนี้ ย่อมมีปรากฏอยู่ในปฐมเทศนาคือเทศนา

มานี้ และได้ทรงดำเนินในทางมืองค์ ๘ นี้ จึงได้ตรัสรู้ เพราะฉะนั้น ทางมืองค์ ๘ นี้ จึงเรียกว่า สัมมัตตะ ความเป็นชอบ ตรงกับคำว่า สัมมา ที่แปลว่า โดยชอบ ในพระนามว่า สัมมาสัมพุทธะนั้น กล่าวคือ พระองค์ได้ตรัสรู้เองโดยชอบ ก็คือโดยทางที่ชอบทั้ง ๘ ประการนี้ นี้เป็นความหมายของคำว่า สัมมา.

คำที่ ๒ สํ หรือ สมฺ ที่แปลว่า เอง หมายความว่า ตรัสรู้ด้วยพระองค์

เมื่อจิตเป็นสมาธิ ทรงน้อมจิตที่เป็นสมาธินั้นไป เพื่อรู้เพื่อเห็นตามความเป็นจริง ก็ปรากฏพระญาณคือความหยั่งรู้ในความจริงโดยลำดับ เป็นอันทรงได้ความเห็นชอบ ความดำรงชอบ รวมเป็นมรรคมืองค์ ๘ ประการ จึงได้ตรัสรู้ เพราะฉะนั้น ทางมืองค์ ๘ ก็ทรงพบเอง และได้ทรงดำเนินในทางมืองค์ ๘ นั้น ก็ปรากฏพระญาณคือความหยั่งรู้ขึ้นด้วยพระองค์เอง นี้เป็นความหมาย

ชาติหนหลังได้นี้ เมื่อจะพิจารณาตามกำลังของความระลึกรู้ของปุลชน ก็เห็นว่าเป็นไปได้ยาก แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงมีพระญาณหยั่งรู้ล่วงปุลชน มีพระสติคือความระลึกได้ยาวไกล เพราะมีจิตที่บริสุทธิ์ด้วยอำนาจของสมาธิ จึงระลึกไปได้ยาวไกล แคว่สัชของพระญาณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นท่านแสดงว่าเป็นอจินไตย คือเป็นสิ่งที่ไม่ควรคิดสำหรับสามัญชน เพราะฉะนั้น

หลังไปได้มากกว่า ดังเช่นท่านที่มีสติปัญญาดีจำเหตุการณ์ต่างๆ ในอดีตได้มาก สามารถที่จะเล่าให้คนอื่นฟังได้มาก กำลังของสติปัญญาบุคคลสามัญก็ยิ่งต่างๆ กันเช่นนี้ ทั้งก็ไม่สามารถจะนำไปเทียบกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ ซึ่งทรงมีพระกำลังสติปัญญาล้ำเลิศ สามารถที่จะระลึกย้อนออกไปได้มาก นี้เป็นพระญาณที่ ๑.

สวรรค์ แต่ก็ไม่ใช่เป็นสิ่งดำรงอยู่ตลอดไป ก็ย่อมจะมีเวลาสิ้นสุด และอีกประการหนึ่ง แม้เป็นสวรรค์อันหมายความว่า เป็นสถานที่เกิดมีอารมณอันเลิศ ในขณะที่เดียวกันก็เป็นทุกข์ที่คิดเป็นอย่างมาก เมื่อเป็นเช่นนี้ ไปประสบสวรรค์แล้ว ถ้าไปเมาสวรรค์เสียนจลิมตัวลิมความดี ก็ย่อมจะกลับตกต่ำไปสู่ภพชาติที่เลวอีก เทียบในปัจจุบัน อันบุคคลสามัญ บางทีก็ประพฤติความดีอยู่ได้โดย

สิ้นสุด เพราะฉะนั้น เมื่อเห็นว่าเป็นทุกข์ ก็หยุดความต้องการปรารถนาซึ่งเรียกว่าตัดหา เมื่อหยุดความต้องการปรารถนา ก็เป็นความดับทุกข์ แต่เมื่อยังมีความต้องการปรารถนา ก็ต้องวนเวียนอยู่รำไป เรียกว่าเป็นเหตุเกิดทุกข์ ดับความดิ้นรนปรารถนาเสียได้ ก็เป็นความดับทุกข์ ญาณที่หยั่งรู้เห็นความจริงจนเห็นทุกข์ เห็นเหตุเกิดทุกข์ คือตัวดิ้นรน เห็นความดับทุกข์คือดับความดิ้นรน

ในฤดูเข้าพรรษาเช่นนี้ ย่อมมีกุลบุตรเข้ามาบวชเรียนกันมากกว่าฤดูอื่น และก็มีมารดาบิดาญาติมิตรสหายของผู้เข้ามาบวช ได้อาศัยการที่บุตรหลาน เป็นต้นของคนอกบวช จึงเข้าวัดถือศีลฟังธรรมบำเพ็ญกุศลอื่นๆ กันมาก เพราะฉะนั้น ในเทศกาลเช่นนี้ จึงเป็นเทศกาลที่พุทธศาสนิกชนทั้งคฤหัสถ์ทั้งบรรพชิตได้เข้าศึกษาปฏิบัติพระพุทธศาสนากันมากกว่าฤดูกาลอื่น ในปีหนึ่งๆ

สั่งสอนเวไนยนิกรโดยลำดับ เพราะฉะนั้น การประกาศพระพุทธศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงเริ่มต้นในวันเพ็ญเดือนอาสาหะเช่นวันนี้ ซึ่งพระสงฆ์ได้นำพระพุทธศาสนาสืบๆ ต่อกันมาจนกระทั่งถึงทุกวันนี้ และเมื่อบุคคลผู้ฟังได้ตั้งใจฟังธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้และได้นำสืบๆ ต่อกันมา ตั้งใจฟังให้รู้orroด คือเนื้อความ ให้รู้ธรรม คือข้อธรรมจนเห็นความจริงซึ่ง

ที่แรกอันเรียกว่าธรรมจักร ประกอบขึ้นด้วยคำ ๓ คำ คือ สมฺมา โดยชอบ คำหนึ่ง สํ ซึ่งแปลว่า เองคำหนึ่ง พุทฺธ ที่แปลว่า รู้ หรือตรัสรู้อีกคำหนึ่ง.

คำว่า สัมมา ที่แปลว่า โดยชอบนั้น คือ โดยทางที่เป็นสัมมัตตะ ความเป็นชอบ อันได้แก่ัมขัณิมาปฏิบัติทา ข้อปฏิบัติอันเป็นสายกลาง หรือ อัญฺงฺกิก-มรรค คือทางมืองค์ ๘ อันได้แก่ สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะ

เอง ที่ท่านอธิบายว่าไม่มีครูอาจารย์ ความตรัสรู้นั้นบังเกิดขึ้นด้วยพระองค์เอง พิจารณาดูตามพระประวัติ ทางมืองค์ ๘ นั้นได้ทรงพบด้วยพระองค์เอง ทางอื่นๆ ที่อาจารย์เจ้าลัทธิอื่นๆ ได้สั่งสอนไว้ ได้ทรงปฏิบัติไปในทางเหล่านั้น ก็ไม่ได้ประสบธรรม ทรงศึกษาในสำนักของพระคณาจารย์มาก่อน ก็ไม่ได้ประสบธรรม ทรงออกจากสำนักของพระอาจารย์ ทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยา ทรมานพระกายให้

ของคำว่า สํ หรือ สมฺ ที่แปลว่าเอง คือด้วยพระองค์เอง.

ส่วนคำว่า พุทฺธ ที่แปลว่า ตรัสรู้ คือ รู้แจ้ง หมายถึงได้ตรัสรู้ในสัจจะ คือของจริงอย่างประเสริฐ อันได้แก่ทุกข์ ทุกขสมุทัย เหตุเกิดทุกข์ ทุกขนิโรธ ความดับทุกข์ ทุกขนิโรธคามินีปฏิบัติทา หรือ มรรค ทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ความตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านี้ ที่แสดงในปฐมเทศนา ก็ยกสัจจะ

การแสดงก็ได้แต่เพียงกล่าวเทียบเคียงด้วยความรู้ของสามัญชน และเป็นทางให้คิดขยายออกไปเอาเอง คือพึงเทียบได้ว่าในปัจจุบันนี้เอง ทุกๆ คนที่เกิดมาก็มีชีวิตที่เป็นส่วนอดีตคือล่วงมาแล้ว การระลึกดูประวัติของตนเองในอดีตในชาตินี้ ก็เรียกว่าระลึกชาติเหมือนกัน คือระลึกชาติของตนเองในปัจจุบันที่เป็นส่วนอดีต แต่ทุกๆ คนเมื่อย้อนระลึกดู ก็จำอะไรได้บ้าง ไม่ได้บ้าง แต่ที่จำ

พระญาณที่ ๒ ได้ทรงหยั่งรู้ว่า สัตว์ทั้งหลายเข้าถึงชาติที่ดีหรือชาติที่เลวเป็นไปตามกรรมคือการทำงานที่ตนกระทำไว้ คือได้ตรัสรู้ถึงหลักกรรม คือสัตว์ทั้งหลายย่อมเป็นไปตามกรรม จับความประกอบกันกับพระญาณที่ ๑ ก็ย่อมได้ว่า ความเวียนว่ายตายเกิดของบุคคลนั้น ย่อมเป็นไปตามกรรมคือการทำงานที่กระทำไว้ เมื่อทำกรรมคือการทำงานที่ดีไว้ ก็ไปสู่ภพที่ดีมีความสุข เมื่อ

ปกติ ครั้นเมื่อไปได้ลาภได้ยศที่มากและสูงใหญ่ ซึ่งเป็นที่คิดที่เพลินเป็นอย่างไร อันนับว่าเป็นสวรรค์ในปัจจุบันอย่างหนึ่ง ถ้าไปเมาสวรรค์ คือไปเมาลาภเมยศเสียนจลิมตัว ก็ย่อมจะลิมความดีที่เคยทำไว้กลายเป็นประพฤติชั่วทรามลงไป เมื่อเป็นเช่นนี้ สวรรค์ก็กลายเป็นโทษ และก็ทำให้ต้องตกจากสวรรค์ไปสู่ภพชาติที่เลว หรือไปสู่ฐานะที่เลวตามกรรมที่ประกอบไว้ใหม่ คน

และเห็นตัวญาณ คือตัวรู้เอง ซึ่งเป็นทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ รวมทั้งเป็นอริยสัจ คือของจริงอย่างประเสริฐ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงได้พระญาณคือความหยั่งรู้ในสัจจธรรม ทำกิเลสในสันดานให้สิ้นไป จึงเป็นพุทธะคือเป็นผู้ตรัสรู้ รวมเข้าก็เป็นความหมายของคำที่สามคือคำว่า พุทฺธ และเมื่อรวมเข้าทั้งสามคำ ก็เป็นสัมมาสัมพุทธะ ที่แปลว่า ผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ.

เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็ย่อมจะต้องมีการมาอยู่ร่วมกันเป็นหมู่บ้าง มาพบปะกันบ้าง เรียกว่า ต้องมีการอยู่ด้วยกัน มีการเกี่ยวข้องติดต่อกันมากกว่าปกติ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงสาราณียธรรม ธรรมสำหรับเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวนำใจของกันและกัน ซึ่งเป็นเหตุสร้างความรักความเคารพในกัน เป็นไปเพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีปรองดองกัน เพื่อเอเกิภาพความเป็น

